

Rudolf Steiner közgazdasági tanfolyama (nemzetgazdasági kurzus)

Rudolf Steiner közgazdasági kurzusa 14 előadás, melyet 1922. július 24-től augusztus 6-ig közgazdász diákok számára tartott Dornachban.

1. előadás Dornach, 1922. július 24.

Ma egyfajta bevezetéssel szeretném közvetlenül kezdeni az előadást, holnap pedig szeretnék rátérni arra, aminek egy egészet kell képeznie a szociál-gazdasági és a nemzetgazdasági kérdések körében, amelyeket az embernek jelenleg fel kell tennie.

A nemzetgazdaságtan, ahogy erről manapság beszélnek, ténylegesen egy újkeletű alkotás. Alapjában véve akkor keletkezett, amikor az újabkori népek gazdasági élete a korábbi gazdasági viszonyokhoz képest rendkívül bonyolulttá vált. Ezt a tanfolyamot úgy szeretnénk kialakítani, hogy elsősorban a nemzetgazdaságtant tanulmányozó diákok számára megfelelő legyen, ezért a mai bevezetőben a nemzetgazdasági¹ gondolkozás különleges sajátosságaira szeretnék utalni.

Nincs szükségünk arra, hogy túl messzire menjünk a történelemben visszafelé, és látni fogjuk, hogy a gazdasági élet a korábbi viszonyokhoz képest tulajdonképpen a XIX. században változott meg. Vegyük figyelembe azonban azt a tényt, hogy bizonyos vonatkozásokban az újkori gazdasági élet pl. Angliában már a XIX. század elejére kialakult és ott viszonylag kevés radikális változás történt a gazdasági struktúrán belül a XIX. század folyamán. Azok a nagy kérdések, amelyek az újabb korokban szociális vonatkozásokban a gazdasághoz kapcsolódnak, Angliában a XIX. század első felében már jelen voltak. Azoknak az embereknek, akik ebből kiindulva modern formában szociális gazdasági gondolatokat akartak megfogalmazni, Angliában kellett tanulmányaikat folytatniuk, mivel Németországban ezek a stúdiumok nem lettek volna termékenyek. Angliában a kereskedelmi viszonyok minden mást megelőzve már a XIX. század első harmadára kialakultak és az angol nemzetgazdaságon belül a kereskedelem struktúrájának kialakulása már megteremtette a kereskedelmi tőke alapjait. Angliában nem volt szükség arra, hogy az újabb gazdaság más kiindulópontokhoz kapcsolódjon, csupán ahhoz, amit a kereskedelmi tőke már konszolidált kereskedelmi feltételek között megteremtett. Ezek már a XIX. század első harmadában rendelkezésre álltak. Ehhez az időszakhoz kapcsolódva Anglia számára már bizonyos következetességgel zajlott minden. Nem szabad elfelejtenünk azonban, hogy az egész angol gazdaság csak azon az alapon jöhetett létre, amit Angliának a gyarmataihoz való kapcsolata lehetővé tett, nevezetesen az Indiával való kapcsolata. Az egész angol nemzetgazdaság elképzelhetetlen az Indiával való viszony nélkül. Ez azonban más szavakkal annyit jelent: hogy az angol nemzetgazdaság a saját lehetőségeivel és nagy tőkeerejével csak úgy alakulhatott ki, hogy egy bizonyos vonatkozásban gazdaságilag még érintetlen ország volt a háttérben. Ezt nem szabad figyelmen kívül hagynunk, különösen akkor nem, ha az angol népgazdaságból kiindulva vizsgáljuk a német népgazdaságot.

Ha ezt a módszert követjük, akkor látni fogják, hogy pl. a német gazdaságra a XIX. század első harmadában még nagy mértékben érvényesek voltak azok a gazdasági szokások, amelyek még a középkorból adódtak számára. A gazdasági szokások és összefüggések Németországon

---

¹ A német szövegben eredetileg a „nemzetgazdasági” illetve „népgazdasági” szavak szerepelnek a „közgazdasági” szó helyett. Mivel az utóbbi napjainkban a bevett, korunk olvasója számára érthetőbb kifejezés, a fordításban általában szinonimaként használjuk.

belül a XIX. század első harmadában még többnyire a régiek voltak. Emiatt Németországban a gazdasági élet egész temója más volt a XIX. század első harmadában és talán még az első felében is, mint Angliában. Angliában már az évszázad első felében mindaz lejátszódott, amelyet úgy nevezhetünk, hogy „a gyorsan változó életszokások figyelembe vétele”. A gazdasági élet főbb vonásaiban és általános irányvonalában közel ugyanaz maradt, de már számolni kellett a gyorsan változó szokásokkal. Németországban ezek a szokások még konzervatívak voltak. A gazdasági élet csak csigalassúsággal tudott haladni, mert alkalmazkodnia kellett a körülményekhez és a technikai viszonyokhoz, amelyek hosszú időn keresztül közel azonosak maradtak, valamint ahhoz is, hogy a szükségletek sem változtak gyorsan. A XIX. század második harmadára azonban egy nagy fordulat jött létre, az ipar fejlődése által gyorsan kialakult egyfajta hasonlóság az angol viszonyokhoz. Németország a XIX. század első felében főként agrár ország volt, majd gyorsan alakult át ipari országgá, de ez az átalakulás sokkal gyorsabban zajlott le, mint a Föld bármely más területén.

Ez a tény azonban egy másik dologhoz is kapcsolódik. Elmondható, hogy Angliában a nemzetgazdaság ipari átalakulásához szükséges átmenet ösztönös úton ment végbe, tulajdonképpen nem is tudták, hogy milyen módon. Ez úgy történt, ahogyan egy természeti esemény zajlik le. Bár Németországban a század első harmadában a középkori mentalitás volt még jelen, az ország agrárállam volt és a külső viszonyoknak oly mértékben volt kiszolgáltatva, amit még középkorinak lehetett nevezni, az emberi gondolkodás azonban alapjaiban megváltozott. Az emberek tudatába bekerült az, hogy valami másnak kell következnie, hogy az, ami van, nem felel meg a kornak. Így a gazdasági viszonyok átalakulása és mindaz, ami Németországban akkor történt, a XIX. sz. második harmadára már sokkal tudatosabban zajlott le, mint Angliában. Az emberek sokkal tudatosabban kerültek a modern kapitalizmus viszonyai közé, mintsem az Angliában történt, ahol szinte nem is tudtak erről. Ha Önök most mindazt, ami annak idején vitát váltott ki - abban a vonatkozásban, hogy miként kell az iparosodást megvalósítani - elolvasnák, akkor arra a nézetre kellene jutniuk, hogy milyen figyelemre méltó is az, amit akkoriban a német emberek képzeltek. Úgy tekintettek erre a folyamatra, mint az ember tökéletes felszabadítására, – ezt liberalizmusnak és demokráciának nevezték – egy emberiséget boldogító folyamatra, amely a régi kötődésekből, a régi, megszokott felépítményből a teljes szabadság állapotába juttatja őket, amikor átlépnek a gazdasági életbe, ezt mondták akkoriban. Ezért Angliában egyáltalán nem található olyan nemzetgazdasági elmélet, amit olyan emberek dolgoztak volna ki, akik azon időszak virágzása során nyerték volna el a képzettségüket, melyeket itt jellemeztem. Schmoller, Roscher és mások a liberális nemzetgazdaság virágzásából nyerték szemléletüket. Ők tökéletesen tudatosan építették fel mindazt, ami ebben a vonatkozásban ténylegesen felépült. Az ilyen nemzetgazdaságtant az angolok rendkívül unalmasnak találták volna. Az ember nem gondol végig ilyen dolgokat – mondták volna ők. Nézzék meg azt a radikális különbséget, ha például Angliában olyan emberek, - akik elméletileg már sokan voltak - mint pl. Beaconsfield ilyen kérdéseket vitattak volna meg, vagy azt, ha Németországban Richter, Lasker vagy Brentano ilyesméről beszélt volna. Németország tehát tudatosan lépett be a második szakaszba.

Ezt követte a harmadik szakasz, a tulajdonképpeni állami szakasz. Amikor a XIX. század utolsó harmada bekövetkezett, akkor a német állam már alapjában véve tisztán hatalmi eszközök által konszolidálódott. Itt nem az konszolidálódott, amit az idealisták 1848-ban vagy már korábban, a 30-as években akartak, hanem az, amit az állam tisztán hatalmi eszközökkel valósított meg. Az állam fokozatosan és tudatosan vette igénybe a gazdasági életet. Ez a gazdasági élet teljes struktúráját áthatotta a XIX. század utolsó harmadára, de pontosan ellentétes elvekkkel, mint korábban. A XIX. század második harmadában a gazdaság a liberális

szemlélet mentén fejlődött, utána azonban teljes mértékben az állami elv dominált. Ez Németország gazdasági életének egészére rányomta a bélyegét, bár jelen voltak a fejlődés egészében a tudatos elemek is. Az egész folyamat ennek ellenére ismételtén tudattalan maradt. A legfontosabb azonban az volt, hogy ezáltal nem csupán a gondolkozásban, hanem magában az egész gazdasági életben egy radikális ellentéte teremtődött meg mindannak, ami az angol gazdaságban jelen volt, ezt most közép-európai gazdaságnak nevezhetjük. Igen, de ezen az ellentéten nyugodott az, ahogy gazdálkodtak egymással. A XIX. század egész gazdasága, ahogyan az a XX. évszázadra kifejlődött, nem elképzelhető enélkül az ellentét nélkül, ami a nyugat és az európai közép között létrejött; hogy az emberek úgy adtak el, ahogy eladtak, hogy az emberek úgy szállították az árut, ahogy szállították, és úgy gyártották le azt, amilyen módon legyártották.

Az angol gazdaság lehetőségei nagyrészt úgy alakultak ki, hogy azok India tulajdonlásán alapultak. A gazdaság élet lehetőségei most a nyugati és a közép-európai gazdálkodás közötti ellentéten alapulnak. A gazdasági élet nem azon alapszik, amit az ember a közvetlen környezetében lát, hanem a kinti világban létező nagy kölcsönös viszonyokon.

A világ csak ezekkel az ellentétekkel együtt tudott belépni a világgazdaságba, – de ténylegesen nem tudta megtenni. Ez tulajdonképpen azokon az ösztönös elemeken nyugszik, amelyek kifejlődtek és azokon, amelyekre Anglia és Közép-Európa ellentéteként az előbbiekben utaltam. A XX. században tulajdonképpen anélkül, hogy ezt a világ tudta volna vagy akár bármit is észrevett volna ebből, az előtt álltunk, hogy ez az ellentét egyre inkább aktuálisabbá vált és elmélyült. Az ellentét egyre aktuálisabb, valamint mind mélyebb lett, és az ember itt állt a nagy kérdés előtt. A gazdasági viszonyok ezen ellentétekből fejlődnek ki és ezeket az ellentéteket egyre inkább beleviszik a jövőbe, de ezzel egyidejűleg azáltal, hogy ezek az ellentétek mind nagyobbak és nagyobbak lettek, nem tudtunk egymással gazdálkodni. Ez volt a XX. század nagy kérdése, - az ellentétek teremtették meg a gazdaságot, a gazdaság egyre növelte az ellentéteket, és az ellentétek megoldást igényeltek – miképpen lehet ezeket az ellentéteket megoldani? A történelmi fejlődés megmutatta, hogy erre az emberek nem voltak képesek.

Ahogy én ezt most itt elmondtam, ugyanígy lehetett volna 1914-ben a békében beszélni erről. Ezt követően a megoldás helyett a világtörténelmi megoldás megtalálásának képtelensége nyilvánult meg eredményként. Ha a dolgot gazdasági szempontból nézzük, akkor ami bekövetkezett, az betegség.

Alapjában véve azonban minden fejlődés lehetősége az ellentétekben rejlik. Itt egy ellentétre vonatkozó példát szeretnék elmondani. Az angol gazdaság sokkal korábban konszolidálódott, mint a közép-európai, ezáltal az angolok képtelenné váltak arra, hogy bizonyos árukat olyan olcsón állítsanak elő, mint az Németországban történt. Létrejött tehát a verseny ellentét, mivel a 'made in Germany'-ben testesült meg a konkurencia egyik kérdése. Ezt követően, amikor a háború már véget ért, felvetődhetett az a kérdés, hogy hogyan tudunk most megküzdeni a dolgokkal (azután, hogy az emberek egymás fejét közvetlen módon bevették ahelyett, hogy az ellentétek megoldását keresték volna). Azt kell hinnem, hogy az embereknek közvetlen módon kellene megérteniük, hogy más területen kell ellentéteket teremteni, mert az élet az ellentéteken alapul és csak akkor tud létezni, ha az egymással küzdő ellentétek jelen vannak. Így 1919-ben rá lehetett jönni arra és ki lehetett mondani: utaljunk azokra az ellentétekre, amelyek felé a világtörténelem tényleges fejlődése irányul, a gazdasági, a jogi-politikai és a szellemi-kulturális területekre, tehát a hármas tagozódás ellentéteire kell átvinni.

Alapjában véve mi volt a helyes abban, hogy annak idején azt véltük, a hármas tagozódást lehetőleg a legtöbb fejbe át kellene ültetni? Ma csak külsődlegesen szeretném ezt jellemezni: a legfontosabb az volt, hogy be kellett volna vinni a hármas tagozódás elméletét közvetlenül az emberi fejekbe, mielőtt azok a gazdasági következmények kialakultak volna, amelyek azóta is fennállnak. Gondoljanak csak arra, hogy amikor először megneveztük a hármas tagozódást, akkor még a mai valutakrízis előtt álltunk, és ha annak idején megértik a hármas tagozódást, akkor a krízis sohasem következett volna be, annak éppen az ellenkezője jött volna létre. Ismét az a lehetetlen helyzet állt elő azonban, hogy az emberek valósan, a gyakorlati vonatkozásban nem értették meg azt. Annak idején megkíséreltük a hármas tagozódást érthetővé tenni, de egyes emberek azt mondták: Igen, ez mind nagyon szép lenne, ezt mi be is látjuk, de az első dolog, amit tenni kell, hogy megpróbáljuk megakadályozni a valuták elértéktelenedését. - Igen, csak azt mondhattuk nekik, hogy a hármas tagozódás éppen ezt tartalmazza! Forduljanak csak a hármas tagozódáshoz, mert ez az egyetlen eszköz arra, hogy a valuták elértéktelenedését meg lehessen akadályozni. Az emberek akkor azt kérdezték, hogy hogyan lehet ezt megvalósítani, amikor pont a hármas tagozódásnak kellene ezt megoldania. Még mindig nem értették meg a hármas tagozódást, ha így vélekedtek.

Most az a helyzet, hogy azt kell mondanunk, ha személyekhez szólunk, akik olyanok, mint ők, akkor ezt már nem tehetjük meg ugyanabban a formában mint akkor, ehhez már egy másik nyelvezet szükségeltetik. Pontosan ez az, amit Önöknek ezen előadások során át akarok adni. Meg akarom Önöknek mutatni, hogy miként gondolkodik az ember ezeken a kérdéseken manapság, különösen akkor, amikor még fiatal és együtt tud működni mindazzal, ami az elkövetkezendő időkben meg kell hogy formálódjon. Az egyik oldalról így jellemezhetjük a XIX. század világtörténelmi és gazdasági ellentéteit. Visszamehetünk azonban korábbi időkre is, és vizsgálódásainkba bevonhatjuk azt a kort is, amelyben az emberek elkezdtek a nemzetgazdaságról gondolkodni. Ha a nemzetgazdaságtan történetét vizsgáljuk, akkor láthatjuk, hogy korábban minden ösztönös módon zajlott. A gazdasági élet csak az újabb korokban vált annyira bonyolulttá, hogy szükségessé vált ilyen dolgokról gondolkodni.

Itt tulajdonképpen diákoknak beszélek, ezért úgy szólok Önökhöz, mint olyan diákokhoz, akiknek el kell igazodniuk a nemzetgazdaságtanban. Ezért szeretném a legfontosabbakat, amiről itt szó lesz, még ma elmondani. Az az idő, amikor az emberek nemzetgazdaságtanról elmélkedtek, olyan idő volt, amikor már nem voltak olyan fogalmaik, amelyek az egész népgazdaság területét felölelték volna, akkoriban egyszerűen már nem voltak meg az ideák sem ehhez. Szeretném Önöknek ezt egy természettudományos példán bemutatni.

A dolog úgy áll: hogy mi, mint emberek fizikai testtel rendelkezünk, amelynek súlya is van, mint minden más fizikai testnek. Egy jó ebéd után nehezebbekké válunk, mint amilyenek ebéd előtt voltunk – ezt akár mérésrel is lehet igazolni. Ez annyit jelent, hogy mi is részei vagyunk az általános nehézkedésnek. De ezzel a nehézségi erővelsúllyal, ami a mérhető anyagi súly tulajdonsága az emberi testben, nem sokat tudunk kezdeni, legfeljebb mint automaták járkálhatunk a világban, de úgy, mint tudatos lények nem. Már gyakran elmondtam, hogy mi szükséges az értékes fogalomalkotáshoz. Sokszor elmondtam, mire van szüksége az embernek ahhoz, hogy gondolkodjon.

Az emberi agy kb. 1400 gramm súlyú, ha lemérjük. Ha engednénk, hogy ez az 1400 gr súly nyomja az ereket, amelyek a koponyafedélen belül lent találhatóak, akkor az agyonnyomná azokat. Egy pillanatig sem tudnánk életben maradni, ha az emberi agy olyan lenne, hogy ezekre az erekre a maga teljes 1400 gr-os súlyával ránehezedne. Az emberiség számára nagy szerencse, hogy létezik az archimédeszi elv, mégpedig az, hogy minden folyadékba mártott test annyit veszít súlyából, mint amennyi az általa kiszorított folyadék súlya. Ha Önök egy

nehéz testet vízbe helyeznek, akkor az annyit veszít a súlyából, mint amennyi az általa kiszorított víz súlya. Az agy az agyvízben úszik és ezáltal 1380 gr-ot veszít, mivel a kiszorított víznek ennyi a súlya. Tehát ez azt jelenti, hogy az agy mintegy 20 gr-mal nehezedik az alapjaira és ezt az agyi alapok már elviselik. Ha feltesszük azt a kérdést, miért van ez így, akkor azt kell válaszolnunk, hogy ha az agy csupán egy mérhető tömeg lenne, akkor nem tudnánk gondolkodni. Mi nem azzal gondolkozunk ami nehéz, ami súlyos anyagi, hanem azzal, ami felhajtó erő. Először az anyagnak el kell veszítenie a súlyát ahhoz, hogy gondolkodni tudjunk. Azáltal gondolkodunk, ami felfelé távolodik el a Földtől.

Mi az egész testünkben tudatosak vagyunk. De mi által létező tudatosan az egész testünkben? Egész testünket alapul véve 25 billió vörös vérttestünk van. Ez a 25 billió vörös vérttest egyenként rendkívül kicsi, de ennek ellenére van súlyuk, mert vasat tartalmaznak. Minden egyes vörös vérttestecske a 25 billióból azonban úszik. A vérszérumban úszik és annyi súlyt veszít, amennyit a folyadékból kiszorít. Ez azt jelenti, hogy minden egyes vérttestecske felhajtó energiát hoz létre, és ez 25 billiószor jelenik meg. Mi az egész testünkben azáltal vagyunk tudatosan jelen, ami felfelé törekszik. Elmondhatjuk, hogy ha táplálékot veszünk magunkhoz, akkor ennek nagy részét súlytalanítanunk kell, át kell alakítanunk, hogy szolgáljon minket. Ez szervezetünk követelménye.

Azt a képességet, hogy ily módon gondolkodjunk és valamit ilyen módon tekintsünk mértékadónak, éppen abban az időszakban veszítettük el, amikor szükségessé vált, hogy közgazdasági értelemben gondolkodjunk. Azóta csak mérhető anyagokkal számolunk és nem gondolunk arra, hogy például egy szervezetben milyen átalakulások során és mit tapasztal egy anyag azáltal, hogy a súlya könnyűséggé alakul.

Van azonban még valami más is. Ha még emlékeznek a fizikai tanulmányaikra, akkor tudják, hogy a fizikában spektrumról beszélünk. Egy prizma segítségével állítjuk elő a színsort: vörös, narancs, sárga, zöld, kék, indigó és ibolya. Tehát egészen a vöröstől az ibolyáig, úgy látszik, hogy világít ez a spektrum. Önök azonban tudják, illetve feltételezik, hogy további hatásként egy ún. infravörös sugárzás is létrejön és az ibolyán túl pedig egy ultraviola sugárzás. Azaz ha csupán a fényről beszélünk, akkor az nem foglalja magába a teljes jelenséget, arról kell szólnunk, hogy a fény polárisan átváltozik két részre, és arról is kell szólnunk, hogy a vörös fényen túl még hővé is átalakul a fény, az ibolyán túl pedig kémiai hatásokon keresztül tűnik el. Ha valaki csupán egyfajta fénytant ad meg, akkor egy kiragadott részt ad csak számunkra, egy hamis fénytant. Ugyanabban az időben, amikor az embereknek el kellett volna kezdeni a nemzetgazdaságról gondolkodni, akkor a fizikai gondolkodás épp abban az állapotban volt, hogy ezt a hamis fénytant alkotta meg.

Ezeket azért mondtam el sorban Önöknek, mert itt alapjaiban érvényes analógiák állnak fent. Kérem, gondolják el, hogy nemcsak nemzetgazdaság létezik, hanem verébgazdaság, vagy fecskegazdaság is. Az is egyfajta gazdálkodás, de az állatvilágban történő gazdálkodás nem ér fel az emberi birodalomig. A hörcsög esetében egyfajta állati kapitalizmusról is beszélhetünk. Az állatok gazdálkodásának a legfontosabb jellegzetessége abban rejlik, hogy a természet nyújtja a terméket, és az állat, mint egyedi lény veszi el azt. Az ember azonban még bizonyos vonatkozásban beleér ebbe az állati gazdálkodásba, de ki kell, hogy emelkedjen belőle.

Azt a gazdálkodást, amit tulajdonképpen közvetlenül emberi gazdálkodásnak nevezhetünk, össze lehet hasonlítani azzal, ami a fény látható spektrumában van, továbbá mindazzal ami még beleér a természetbe, össze lehet hasonlítani azzal is, ami az infravörös tartományba nyúlik, vagy ami belenyúlik például a mezőgazdaság területébe, vagy ami

áttevődik gazdaságföldrajzba, és így tovább. A gazdaságtant ezekben az irányokban nem tudjuk mereven lehatárolni, mert belenyúlik egy olyan területbe, amelyet teljesen másképp kell megragadnunk. Ez az egyik oldala a dolgoknak.

A másik oldala az, ami éppen a mi bonyolult gazdasági viszonyaink között, az emberek gazdasági gondolkodásából ismételen kimarad. Éppen úgy, ahogy a fény is megszűnik az ultraviola tartományban fényként megjelenni, ugyanígy az emberi működés is megszűnik a gazdaságban, tisztán gazdasági lenni. Már többször jellemeztem, hogy ez miként is valósult meg. Ez a jelenség először a XIX. században lépett fel. Mindaddig a gazdasági élet meglehetősen függött az egyes emberek rátermettségétől. Egy bank akkor volt sikeres, amikor az egyes emberek rátermettek voltak a bankon belül. Az egyén akkor még mást jelentett. Gyakran elmeséltem azt az aranyos példát, amikor egyszer Rothschildhoz elment a francia király egy követe. Kölcsönt akart felvenni, de Rothschild éppen egy bórkereskedővel tárgyalt, amikor jelentették neki, hogy a francia király küldötte megjelent: várjon egy keveset, mondta Rothschild, mire az illető rendkívül meg volt rökönyödve, hogy neki kell várnia, amikor odabent egy bórkereskedő van. Amikor a szolga kijött és elmondta, ezt egyáltalán nem akarta elhinni. De mondja meg Rothschild úrnak, hogy én a francia király küldötte vagyok. A szolga ismét kijött és meghozta a választ: igen, várjon. Akkor a küldött berontott a bankárhoz és azt mondta, én a francia király küldötte vagyok. Rothschild azt válaszolta: kérem, foglaljon helyet, ott van az Ön számára egy szék. És ekkor a király küldötte megint azt mondta, de én a francia király küldötte vagyok. Ekkor a bankár azt mondta: kérem, akkor vegyen igénybe két széket.

Igen, ez volt az, ami annak idején a gazdasági életben is megtörtént, tudatosan az emberi személyiségbe állítva. De aztán ez másképp alakult, úgy, hogy a gazdasági élet nagyobb folyamataiban ma már az egyes személyiségektől nagyon kevés dolog függ. Az ember gazdasági működése rendkívül erősen belemerült abba, amit az ultraviola tartománnyal szeretnék összehasonlítani. És ez az, amit a tőke mint olyan működésének nevezünk, a tőketömegek működnek ilyen módon. A gazdasági élet felett egy ún. ultragazdasági élet létezik, amelyet leginkább a tőketömeg saját ereje által lehet meghatározni és ennek alapján ki kell mondanunk, hogy ha ma ténylegesen fel akarjuk fogni a gazdasági életet, akkor ezt úgy kell megtennünk, hogy tudjuk azt, hogy az két terület között helyezkedik el, az egyik része lefelé, a természet felé nyúlik, a másik pedig egészen felvezet a tőkégig. És e kettő között van az, amit mi tényleges gazdasági életként vagyunk képesek megragadni.

Ebből következik azonban, hogy az embereknek még nincs megfelelő fogalma arról, hogy miként lehet a közgazdaságtant meghatározni, és az ösztudásba helyesen beilleszteni. Majd látjuk a későbbiekben, hogy kuriózumszerű csak az a terület, amely még nem nyúlik a gazdálkodásba, és ez összehasonlítható az infravörössel. Csak ez az a rész, amit emberi értelemmel meg tudunk ragadni. Az ember elgondolkodhat arról, mint más folyamatoknál is, hogy hogyan kell zabot vetni, hogyan kell kölest termesztetni, és így tovább, és azon is, hogy miként lehet a nyersanyagot a bányából a felszínre hozni. Alapjában véve itt csak ezekről tudunk az értelmünkkel helyesen gondolkodni, mivel ahhoz vagyunk szokva, hogy az újabb idők tudományát alkalmazzuk.

Ennek rendkívüli jelentősége van. Gondoljanak csak vissza arra, mit adtam meg fogalomként, ami a tudományhoz kell. A súllyal rendelkező anyagokat mi élelmiszerként fogyasztjuk. Hogy ezek hasznunkra lehetnek, az azon alapszik, hogy folytonosan el kell veszíteniük a súlyukat bennünk, tehát tökéletesen át kell alakulniuk. Az azonban nagyon messzire vezet, hogy minden szervben másképp kell átalakulniuk, a májban más átalakulás történik, mint az

agyban, vagy például a tüdőben. A szervezet nagyon bonyolult és valamennyi anyag számára minden szervben különböző viszony van jelen. A minőség állandóan átalakul a szervezeten belül.

Körülbelül ugyanígy van ez, amikor egy nemzetgazdaság egészén belül egy áru értékéről beszélünk. Ugyanolyan örültség lenne, ha mondjuk egy anyagot, pl. a szénét úgy határoznánk meg, hogy feltesszük a kérdést, miként viselkedik az emberi testben. A szén, mint mérhető anyag teljesen másképp viselkedik kint a külvilágban. És éppen ilyen kevésbé tehetjük fel azt a kérdést, hogy milyen értéke van egy árunak. Egy árunak teljesen más az értéke, ha mondjuk egy üzletben fekszik, vagy ha valahova odaszállítják.

A közgazdasági fogalmaknak teljesen mozgékonyaknak kell lenniük. Le kell szoknunk arról, hogy olyan fogalmakat alkossunk, amelyeket definiálni lehet. Világossá kell válni számunkra annak, hogy itt egy élő folyamattal van dolgunk, és ahhoz igazodva kell a fogalmakat átalakítanunk. Az emberek megpróbálták az értéket, az árat, a termelést, a fogyasztást stb. saját fogalmaikkal megragadni. De ez nem ért semmit. Éppen ezért, ebből eredően nem lehet egy közgazdaságtant kialakítani. Itt nem lehet olyan fogalmakkal, amihez hozzászoktunk, pl. azokat a kérdéseket feltenni, hogy mi az értéke, mi az ára valaminek. Mivel mindazt, aminek értéke van, állandóan egy körforgásban lévő elemként kell szemlélnünk és az árat, amely megfelel egy adott értéknek, állandó mozgásában kell vizsgálnunk. Nézzék, ha a szén egyszerű fizikai tulajdonságai után kérdeznek, akkor még egyáltalán nem fogják tudni, hogy például mi zajlik a tüdőben, noha a tüdőben is ott van, de az egész konfiguráció valami teljesen más tüdő esetében. Ugyanígy van a vassal is, ha ezt a bányában találják meg, tehát a lelőhelyen, akkor egy teljesen más valamiről van szó, mint a nemzetgazdasági folyamatban. A nemzetgazdaság valami teljesen másról szól, semmint a vas létezéséről. Ezekkel a labilis tényezőkkel azonban számolnunk kell.

Körülbelül 45 évvel ezelőtt egy családhoz kerültem, ahol egy képet mutattak nekem. A kép, úgy gondolom, mintegy 30 éve a padlón feküdt és egyetlen ember sem látta, aki a képről valami mást is tudott volna, mint azt, hogy van ilyen, és egy sarokba lökték, - addig ez a kép a nemzetgazdasági folyamatok szempontjából értéktelen volt. Amikor felismerték azonban, hogy milyen értékes, akkor ez az érték rögtön 30 ezer guldenre vált és 30 ezer gulden abban az időben eléggé sok pénz volt. Tehát mitől is függött annak idején ez az érték? Legfőképpen attól, hogy milyen képzetet alkotott az ember erről a képről. A képet nem vitték el ugyanarról a helyről, ahol volt, csak az emberek alkottak más képzeteket róla. Itt semmi olyasmiről nem volt szó, hogy közvetlenül mi is ez. Éppen a közgazdasági fogalmakat nem szabad sohasem a külső realitásoknak megfelelően alakítani, hanem a közgazdasági folyamatok fejlődésének megfelelően. Egy folyamaton belül egy dolog állandóan változik. Mielőtt azonban elérkeznénk azokhoz a dolgokhoz, hogy milyen az érték, az ár, stb., először beszélni kell a nemzetgazdasági körforgásról. Figyeljék meg, a nemzetgazdaságtan manapság azonnal az érték és az ár definíciójával kezd. Először azonban a nemzetgazdasági folyamat bemutatása kell, hogy szerepeljen, mert csak ennek kapcsán jelennek meg olyan dolgok, amivel ma kezdhünk valamit.

Éppen az 1919-es év volt az, amikor azt lehetett gondolni, hogy – mivel alapjában minden romokban volt – az emberek látni fogják, hogy valami új, friss dologgal kell elkezdni foglalkozni. Azonban ez nem így történt. Abból a kevés számú emberből, aki annak idején hitt abban, hogy új módon kell mindent elkezdni, nagyon sokan hamarosan elkényelmesedtek: „Nem lehet semmit tenni.” Eközben bekövetkezett ez a nagy csapás, a valuta leértékelődése a keleti és középső vidékeken, és az emberek tökéletes átrétegződése,

mivel minden további elértéktelenedésnél természetesen az a valaki, aki ebből élt, – amit itt az ultraviola tartománnyal hasonlíthatunk össze, – el kellett, hogy szegényedjék. Ez történik is, talán még nagyobb mértékben is, mint ahogy ezt ma észleljük. Ez teljes mértékben be fog még következni. Ezért utalok minden dolgot megelőzően a társadalmi szervezet fogalmára ennek alapján, mert itt mutatkozik meg, hogy a valuta elértéktelenedését a régi állami keretek közé való bezártság határozza meg. A régimódi állami behatároltság belenyúl a nemzetgazdasági folyamatokba. Ezeket meg kell érteni, de először meg kell érteni a szociális organizmust. Egyetlen közgazdaságtan Adam Smithtől kezdve egészen a legújabbakig sem számol tulajdonképpen egyetlen területen sem a szociális szerveződéssel. Még csak nem is figyelnek arra, hogy bármilyen analógiát választunk is, annak pontosan illeszkednie kell. Az emberek egyáltalán nem gondolnak arra, hogy ennek a helyén kell lennie. Ha Önök láttak egy ténylegesen kifejlődött szervezetet, mert ott valahogy így van, hogy például veszünk egy embert, és itt egy második ember és itt egy harmadik ember, és így tovább, ezek a helyes emberi szervezetek lennének, amelyeket ily módon egymáshoz ragasztanának, de ez kifejlett szervezetek vonatkozásában nem létezik. Az állam esetében azonban ez a helyzet. A szervezetek körül manapság kell léteznie egy üres térnek, ami a másikig ér és elválasztja őket a következő szervezettől. Amivel az egyes államokat össze tudjuk hasonlítani, azok legjobb esetben is a szervezetek sejtjei, - és csak az egész Földet, mint egy gazdasági testet lehet összehasonlítani egy szervezettel. Ezt kell figyelembe vennünk. Ez kézzelfogható dolog, amióta, világgazdaság létezik. Így az egyes államokat csak a sejtekkel tudjuk összehasonlítani. Az egész Földet kell, mint gazdasági szerveződést elképzelnünk. Ez a szociális organizmus. Ezt sehol sem tartják szem előtt. Az egész népgazdaságtan épp azért nőtt bele valamibe, ami nem felel meg a valóságnak, mert olyan elveket akarnak felállítani, amelyek az egyes sejtekre érvényesek. Ez az oka annak, hogy ha Önök a francia nemzetgazdaságtant tanulmányozzák, akkor egy más felépítménnyel találkoznak, mintha az angolt vagy a németet vizsgálnák. De közgazdászokként, bizonyos megértéssel kell rendelkezniük az egész szociális organizmus irányában.

Ezt akartam Önöknek ma bevezetésként elmondani.